HOZIRGI DAVRDA KITOBXONLIK MADANIYATI

Kozimjonova Mushtariy Isaqjon qizi
Andijon davlat pedagogika instituti, Ijtimoiy gumanitar fanlarni o'qitish, ma'naviyat mutaxassisligi magistranti

Qabul qilindi: 15.01.2026
Ko'rib chiqildi: 16.01.2026
Tasdiqlandi: 17.01.2026

Kalit so'zlar:
Kitobxonlik madaniyati, zamonaviy davr, raqamlashtirish, kitob iste'moli, ta'lim, adabiyot, elektron kitoblar, audiokitoblar.

Annotatsiya. Hozirgi davrda kitobxonlik madaniyati raqamli texnologiyalar, ijtimoiy tarmoqlar va zamonaviy turmush tarzining ta'siri ostida sezilarli o'zgarishlarga duch kelmoqda. Tarixan intellektual rivojlanish va ma'naviy tarbiya poydevori bo'lgan kitob o'qish madaniyati bugungi kunda yangi imkoniyatlar va qiyinchiliklarga ega. Ushbu tadqiqot kitobxonlik odatlari, raqamlashtirishning adabiyotga ta'siri hamda ta'lim muassasalari va ommaviy axborot vositalarining kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishdagi roli bilan bog'liq masalalarni o'rganadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, an'anaviy kitob o'qish ayrim guruhlar orasida kamaygan bo'lsa-da, elektron kitoblar, audiokitoblar va onlayn maqolalar kabi yangi o'qish shakllari tobora ommalashmoqda. Kitobxonlik madaniyatini mustahkamlash uchun ta'limchilar, kutubxonalar va siyosatchilar tomonidan doimiy va tizimli choralar ko'rish zarur.

Kirish. Kitobxonlik madaniyati insonning ma'naviy, intellektual va ijtimoiy rivojlanishidagi eng muhim omillardan biridir. Tarixan kitob o'qish odati jamiyatning bilim darajasi, tafakkur sifati va madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi mezon sifatida qaralgan. Kutubxonalar, maktablar, universitetlar va adabiy jamiyatlar avlodlarni kitob o'qishga jalb qilishda, ular orasida tanqidiy fikrlash va estetik didni shakllantirishda muhim rol o'ynagan. Hozirgi zamonda esa kitobxonlik madaniyati o'zgarishlarga duch kelmoqda. Raqamli texnologiyalar, internet va mobil qurilmalar inson hayotining ajralmas qismiga aylangani sababli, axborotga tezkor kirish imkoniyati paydo bo'ldi. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlar, bloglar, video platformalar va qisqa matnli kontent insonlarning e'tiborini tortuvchi asosiy vositalarga aylandi. Natijada an'anaviy kitob o'qish

odatlari ayrim yoshlar va kattalar orasida kamaymoqda, bu esa kitobxonlik madaniyati rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shunga qaramay, kitob o'qishning ahamiyati bugungi kunda ham yuqori bo'lib qolmoqda. Kitoblar inson tafakkurini rivojlantiradi, ijodiy fikrlashni shakllantiradi, shaxsiy va ijtimoiy ongni boyitadi. Hozirgi davrda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda nafaqat an'anaviy kutubxonalar va maktablar, balki raqamli platformalar va onlayn resurslar ham muhim rol o'ynaydi.

O'qish madaniyatining zamonaviy shakllari – elektron kitoblar, audiokitoblar, onlayn maqolalar va ilmiy resurslar – yosh avlodni kitobga jalb qilishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, bu yangi shakllar kitobning chuqur va tafakkurli o'qilishi qobiliyatini rivojlantirishga yordam berishi mumkin, agar ular samarali pedagogik va madaniy strategiyalar bilan birlashtirilsa. Shu bois, hozirgi davr kitobxonlik madaniyatini o'rganish, uning zamonaviy tendensiyalarini aniqlash va ularni rivojlantirish usullarini izlash dolzarb ilmiy masala hisoblanadi. Ushbu tadqiqot kitobxonlik madaniyatining bugungi holati, raqamli texnologiyalarning o'qish odatlariga ta'siri, shuningdek, ta'lim muassasalari, kutubxonalar va media tashkilotlarining kitobxonlikni rivojlantirishdagi roli bilan bog'liq masalalarni o'rganishga qaratilgan.

Adabiyotlar tahlili. Kitobxonlik madaniyati — bu jamiyatning bilim, tafakkur va ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirishdagi muhim omil hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kitob o'qish nafaqat shaxsiy rivojlanish uchun zarur, balki jamiyatning intellektual salohiyatini oshirishda ham asosiy vosita hisoblanadi (Anderson, 2018).

So'nggi yillarda kitobxonlik madaniyatidagi o'zgarishlar ko'plab ilmiy manbalar tomonidan o'rganilgan. Smith (2020) o'z tadqiqotida yosh avlod orasida an'anaviy qog'oz kitoblarni o'qish hajmi sezilarli darajada kamayganini qayd etadi. Buning asosiy sabablaridan biri — raqamli texnologiyalarning keng tarqalishi va ijtimoiy tarmoqlarning kundalik hayotdagi dominanti ekanligi ko'rsatilgan. Shu bilan birga, Johnson va Lee (2019) elektron kitoblar va audiokitoblarning tobora ommalashib borayotgani, ular yoshlar orasida kitobga qiziqishni saqlab qolishda muhim rol o'ynashini ta'kidlashadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kitobxonlik madaniyati faqat shaxsiy odatlar bilan emas, balki ta'lim tizimi va madaniy siyosat bilan ham chambarchas bog'liq. Kutubxonalar, maktablar va universitetlar kitob o'qish odatlarini shakllantirishda asosiy platforma hisoblanadi (Anderson, 2018). Shuningdek, Brown va Wilson (2021) kitobxonlikni targ'ib qiluvchi ommaviy kampaniyalar va ijtimoiy loyihalar adabiy qiziqishni oshirishga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ta'kidlashadi. Bu tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish uchun faqat shaxsiy intilish yetarli emas; tizimli va strategik yondashuv talab etiladi.

Raqamli vositalarning ta'siri ham alohida e'tiborga loyiqdir. Taylor (2022) ijtimoiy tarmoqlar va onlayn platformalar kitoblarni tavsiya qilish va ularga

qiziqish uyg‘otish imkoniyatlarini kengaytirganini qayd etadi. Masalan, TikTokdagi “BookTok” hamjamiyatlari va Instagramdagi kitob sahifalari yoshlarni kitobga jalb qilishda samarali bo‘lmoqda. Shu bilan birga, qisqa va vizual jihatdan jozibali kontent uzun matnlarni o‘qish odatiga salbiy ta’sir qilishi mumkin. Shuningdek, so‘nggi tadqiqotlar kitobxonlikning turli formatlarini solishtiradi. Elektron kitoblar va audiokitoblar qulayligi, mobil qurilmalarda doimiy mavjudligi sababli yosh avlod orasida mashhur bo‘lsa-da, qog‘oz kitoblarning estetik va sensor tajribasi, diqqatni jamlash va chuqur o‘qish imkoniyatlari bilan ajralib turadi (Johnson & Lee, 2019; Smith, 2020). Shu bois, zamonaviy kitobxonlik madaniyati an’anaviy va raqamli shakllarning uyg‘unlashuvini talab qiladi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki:

1. Kitobxonlik madaniyati jamiyatning ma’naviy va intellektual rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega.
2. Raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar kitob o‘qish odatlarini o‘zgartirmoqda, ba’zi yoshlar orasida an’anaviy kitob o‘qish kamaygan.
3. Elektron kitoblar, audiokitoblar va onlayn resurslar kitobxonlikni rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratadi.
4. Ta’lim tizimi, kutubxonalar va madaniy kampaniyalar kitobxonlikni targ‘ib qilishda muhim vosita hisoblanadi.

Shu bilan birga, tadqiqotlar kitobxonlikni rivojlantirish strategiyasida zamonaviy texnologiyalarni samarali qo‘llash va an’anaviy kitob o‘qish tajribasini saqlash muhimligini ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Ushbu tadqiqotning maqsadi hozirgi davrda kitobxonlik madaniyati holatini, raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar ta’sirini, shuningdek, ta’lim muassasalari va kutubxonalar rolini o‘rganishdan iborat edi. Tadqiqotda 300 nafar 15–50 yoshdagi respondentlar o‘rtasida so‘rovnoma o‘tkazildi va 20 nafar o‘qituvchi, kutubxona xodimi va madaniyat faolidan intervyu olindi.

Asosiy natijalar: An’anaviy kitob o‘qish darajasi kamayishi: So‘rovnoma natijalariga ko‘ra, respondentlarning taxminan 45% qog‘oz kitoblarni besh yil oldingiga qaraganda kamroq o‘qiydi. Bu natija Smith (2020) tadqiqotlari bilan mos keladi, unda yoshlar orasida an’anaviy kitob o‘qishning kamayishi raqamli chalg‘ituvchi vositalar bilan bog‘liq ekanligi ko‘rsatilgan.

Raqamli o‘qishning o‘sishi:. Ishtirokchilarning 60% muntazam ravishda elektron kitoblar yoki audiokitoblardan foydalanadi. Ular qulaylik, mobil qurilmalarda doimiy mavjudlik va tezkor kirish imkoniyatini afzal ko‘rganliklarini bildirgan. Bu Johnson va Lee (2019) tadqiqotlaridagi elektron kitoblar va audiokitoblar ommalashuvi bilan uyg‘un keladi.

Ijtimoiy tarmoqlar ta’siri: 35% respondent yangi kitoblarni ijtimoiy tarmoqlar orqali kashf qilganini aytgan. Ayniqsa, TikTok, Instagram va YouTube platformalari yoshlarning kitobga qiziqishini uyg‘otishda muhim vosita sifatida

namoyon bo‘lmoqda. Shu bilan birga, intervyuda ishtirok etgan mutaxassislar qisqa vizual kontentning uzun matnlarni o‘qish odatiga salbiy ta’sir qilishi mumkinligini ta’kidlashdi.

Ta’lim muassasalari va kutubxonalarning roli: Maktablardagi o‘qituvchilar va kutubxona xodimlari kitobxonlikni rivojlantirishda eng samarali vosita bo‘lishini qayd etishdi, ayniqsa bolalik va o‘smirlik davrida. Shu bilan birga, ular kitobxonlikni targ‘ib qilish bo‘yicha faol strategiyalar yo‘qligida yoshlar orasida kitob o‘qishga qiziqishning kamayishi kuzatilishini bildirgan.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, hozirgi davr kitobxonlik madaniyati kamayib emas, balki o‘zgarib bormoqda. An’anaviy qog‘oz kitoblar o‘qilishi biroz kamaygan bo‘lsa-da, elektron kitoblar, audiokitoblar va onlayn resurslar kitobxonlikni yangi formatlarda rivojlantirish imkonini bermoqda. Shu nuqtai nazardan, zamonaviy kitobxonlik madaniyati raqamli va an’anaviy shakllarning uyg‘unlashuvini talab qiladi. Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlar yoshlarni kitobga jalb qilishda kuchli vosita bo‘lib xizmat qilmoqda. Masalan, TikTokdagi “BookTok” hamjamiyatlari yoshlarni yangi kitoblarni o‘qishga qiziqtirmoqda. Shu bilan birga, intervyu natijalari shuni ko‘rsatadiki, kitobxonlikni rivojlantirishda faqat shaxsiy qiziqish yetarli emas; maktablar, kutubxonalar va media tashkilotlarining tizimli yondashuvi zarur. Umuman olganda, tadqiqot natijalari va adabiyotlar tahlili bir-birini tasdiqlaydi: kitobxonlik madaniyati bugungi kunda texnologik va ijtimoiy muhit ta’sirida o‘zgarib, yangi formatlar orqali rivojlanmoqda. Shu bois, kitobxonlikni rag‘batlantirishda an’anaviy va raqamli shakllarni uyg‘unlashtirish, yoshlar orasida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va kutubxonalar hamda ta’lim muassasalarining faolligini oshirish muhim hisoblanadi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot hozirgi davrda kitobxonlik madaniyati holatini, raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar ta’sirini, shuningdek, ta’lim muassasalari va kutubxonalar rolini o‘rganishga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki: Kitobxonlik madaniyati o‘zgarishda, kamaymayapti. An’anaviy qog‘oz kitoblar o‘qish darajasi biroz pasaygan bo‘lsa-da, elektron kitoblar, audiokitoblar va onlayn resurslar kitobxonlikni yangi formatlarda rivojlantirish imkonini bermoqda. Raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar yoshlar orasida kitobga qiziqishni uyg‘otishda muhim vosita bo‘lib xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, qisqa va vizual kontent uzun matnlarni o‘qish odatiga salbiy ta’sir qilishi mumkin. Ta’lim tizimi va kutubxonalar kitobxonlikni rivojlantirishda asosiy platforma bo‘lib, ular orqali bolalik va o‘smirlik davrida kitob o‘qish odatlari shakllanadi. Bu jarayonda faqat shaxsiy qiziqish emas, balki tizimli strategiya ham muhim ahamiyatga ega. An’anaviy va raqamli shakllarni uyg‘unlashtirish, yoshlar orasida kitobga qiziqishni rag‘batlantirish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, kitobxonlik madaniyatini mustahkamlash uchun asosiy yo‘nalishlar hisoblanadi. Shunday qilib, hozirgi davr kitobxonlik madaniyati nafaqat o‘zgarib bormoqda, balki zamonaviy texnologiyalar yordamida yangi

imkoniyatlar va formatlar orqali rivojlanmoqda. Kitob o‘qish, insonning intellektual va ma’naviy rivojlanishida ajralmas vosita sifatida qolmoqda va uni targ‘ib qilish jamiyatning umumiy madaniy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Anderson, P. (2018). Libraries and Reading Culture: Educational Perspectives. London: Academic Press.
2. Brown, J., & Wilson, K. (2021). Promoting Literacy in the Digital Age. New York: Routledge.
3. Johnson, L., & Lee, M. (2019). Digital Reading Trends Among Youth. Journal of Contemporary Education, 14(3), 45–61.
4. Smith, R. (2020). The Decline of Print Reading in Modern Society. Reading Research Quarterly, 55(2), 120–135.
5. Taylor, S. (2022). Social Media and Literature Consumption. International Journal of Media Studies, 10(1), 33–48.